

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

Sint-Guthago Tijdingen

Maandelijks ledenblad van de
Geschied- en Heemkundige Kring

Sint-Guthago

Nr. 551

P209467

november 2023

Lidmaatschapsbijdrage België : 25 euro op rekening : IBAN BE82 8601 0615 5768;
BIC code: SPAABE22 (Centea). Lidmaatschapsbijdrage buitenland : 30 euro.
Uitgever : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke-Heist
Postkantoor van afgifte: 8300 Knokke-Heist 1

Geschied- en Heemkundige Kring Sint-Guthago

Werkgebied : de Zwinstreek

Lid van Heemkunde West-Vlaanderen vzw

Maatschappelijke zetel : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109,
8300 Knokke-Heist

Correspondentieadres : Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke

Het Bestuur :

Erevoorzitters :

François baron van der Elst, Spegelsweg 2, 8340 Oostkerke

Eric Huys*, Vierschareststraat 31, 8340 Vijvekapelle, tel (050) 361877

eric.huys@skynet.be

Voorzitster :

Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke, tel 050 500651

caroline.terryn@telenet.be

Ondervoorzitter en kringarchivaris :

Marc De Meester*, Waterstraat 2d, 8300 Westkapelle, tel (050) 627486

de.meester.marc@skynet.be

Secretaris :

Fons Theerens*, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke, tel (050) 625309

fons.theerens@knokke-heist.eu

Penningmeesteres :

Nicole Vanden Weghe, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

Hoofdredacteur Rond de Poldertorens :

Noël Geirnaert*, Hugo Verrieststraat 5, 8000 Brugge, tel. (050) 336940

fangeirnaert@skynet.be

Leden :

Etienne Decaluwé, Keuvelhoekstraat 54, 8300 Knokke, (050) 601023

etienne.decaluwe@gmail.com

Johan Deckers, De Terp 8, 8301 Knokke-Heist, tel 0487 907771

johan.deckers@skynet.be

Thomas Hoeberigs, Westkapelsesteenweg 71, 8380 Dudzele, tel 0474 597158

thomas.hoeberigs@knokke-heist.be

Jan Hutsebaut, Berg 59, 9950 Waarschoot; jan.hutsebaut@damme.be

Jan Kamoen*, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

jankamoen@skynet.be

Jan Tilleman, Kleine Molenstraat 1A, 8380 Dudzele, tel 050 604135

jan.tilleman@telenet.be

* Zijn tevens lid van de redactieraad Rond de Poldertorens en St.-Guthago Tijdingen

Lezing “De tredkranen in de lage landen” door Dirk Anthierens

Wanneer : 26 november 2023 om 10 u.

Waar : Hoofdbibliotheek Scharpoord, Maxim Willemspad 1, 8300 Knokke-Heist.

Tredkranen zijn kranen die werden aangedreven door "kraankinderen" die in een rad voortstapten. Vanaf de 13de eeuw verschenen de eerste tredkranen in de belangrijkste havensteden van het toenmalig graafschap Vlaanderen (Damme, Brugge,...) en het hertogdom Brabant (Antwerpen, Brussel, Mechelen,...). Daarna verspreidde deze Vlaams-Brabantse uitvinding zich verder over Nederland, Duitsland en Engeland.

Vooraf door de studie van de stadsplattegronden uit de 16de en 17de eeuw kunnen vele tredkranen worden getraceerd.

Aan de hand van divers iconografisch materiaal worden de verschillende types toegelicht.

Dirk Anthierens (Antwerpen, 1947) is eredepartementshoofd van de ingenieursopleiding aan de Universiteit Antwerpen.

Kopie van een tredkraan, Brugge 2002

Lidmaatschapsbijdrage 2024

Een nieuw jaar is weer in het verschiet en we vragen onze leden om zo vlug mogelijk hun lidmaatschapsbijdrage voor het jaar 2024 in orde te brengen.

Het lidgeld voor België voor gewone leden blijft ongewijzigd en bedraagt **25,00 euro**.

Voor 40,00 euro en meer ben je erelid.

De bijdrage kan overgemaakt worden op het **rekeningnummer BE82 8601 0615 5768** van de Geschied- en Heemkundige Kring Sint-Guthago. BIC code: SPAABE22, met als mededeling "lidgeld 2024".

Instellingen en buitenlandse leden betalen 30,00 euro, over te maken op hetzelfde rekeningnummer.

Wij blijven er voor zorgen dat er jaarlijks 4 nummers van Rond de Poldertorens, met hoogstaande, kwaliteitsvolle en geïllustreerde artikels, verschijnen, evenals de Sint-Guthago Tijdingen. Ook de lezingen met interessante sprekers in de herfst- en winterperiode en de geleide bezoeken en wandelingen in de lente- en zomerperiode zullen in 2024 verder plaatsvinden.

Het bestuur vraagt om administratieve redenen (drukker en de post) om uw lidmaatschap in orde te brengen voor eind december. We danken u voor de medewerking, het begrip en het vertrouwen in de vereniging.

Het bestuur

Verslag lezing “De (herop)bouw van de kerk van Westkapelle” door Jan Bode

Op 22 oktober ontvingen we in de bibliotheek van Scharpoord 59 geïnteresseerden. Normaal ging Frederik Roelens de lezing geven. Hij is de archeoloog van Raakvlak die het archeologisch onderzoek leidde na de brand die op 26 maart 2013 de kerk in as legde. Maar Frederik was verhinderd en daarom hebben we op korte tijd een vervanger moeten zoeken.

Die hebben we gelukkig gevonden in de persoon van Jan Bode. Hij is de voorzitter van de kerkfabriek van Westkapelle. Hij heeft voor onze kring in mei al een zeer geslaagde rondleiding gegeven in de kerk. Toen bleek dat hij drijvende kracht was achter de heropbouw en dat hij die tot een prachtig eind heeft gebracht. En bovendien: hij is een begenadigd verteller.

Jan Bode was al voorzitter van de kerkfabriek vóór de hevige brand. Na afloop lag de as tot een meter hoog. Enkel de muren stonden nog recht. De verzengende hitte van meer dan 1500° C vervormde de bakstenen. De brandsporen zijn nog zichtbaar. Aanvankelijk wou Monumenten en Erfgoed een harde restauratie, maar na overleg stonden zij toe dat de westkant van de kerk, het schip, een herbestemming als gemeenschapszaal kreeg. Gelukkig had Jan Bode de kerk in 1996 laten beschermen als monument; niet evident voor een grotendeels neogotische kerk. Door-slaggevend element voor de erkenning was toen dat de kerktoren eeuwenlang een baken was voor de schepen die het Zwin opvoeren. Dat was trouwens de reden waarom Engelsen in 1405, toen ze in het kader van de Honderdjarige Oorlog Sluis wilden veroveren, maar daarin niet slaagden, de kerktoren van Westkapelle verwoestten. Omdat de toren zo cruciaal was voor de handel, kreeg Westkapelle financiële steun van het De Vier Grote Leden van Vlaanderen (Brugge, Gent, Ieper en het Brugse Vrije) en 11 kleinere steden om hem opnieuw op te richten. Zo was de scheepvaart op het Zwin gered.

De kerk van Westkapelle op de Kaart van de Zwinstreek van Jan de Hervy uit 1501.

De gotische kerk bestond dan al minstens sinds 1235 toen Westkapelle zich afscheidde van Oostkerke en een zelfstandige parochie werd. Voordien was Westkapelle een hulpkapel van Oostkerke en werd het eerst vernoemd in geschreven bronnen in 1110. De eerste kapel was nog ouder en zou al teruggaan tot 1040. Over het uitzicht van die kapel (in hout of steen) is niets geweten, laat staan over de stijl (wellicht romaans).

In de late middeleeuwen floreerde het dorp en de kerk, maar in de Tachtigjarige oorlog (1568-1648) lag Westkapelle in de frontlinie en ontvolkte de streek omdat de oogsten werden vernield of de landbouwers brandschattingen moest betalen aan de watergeuzen. De heropbouw van de kerk, na de plundering van 1575, werd o.m. betaald met inkomsten uit de devotie voor Sint-Niklaas: in 1640 kreeg de kerk het recht om de gelovigen 40 dagen aflaat te schenken en zo'n korting van het verblijf in het vagevuur was niet gratis. De heropbouw vanaf 1641 was niet volledig want heel de 17de eeuw heerste er armoede door de vele oorlogen: na de Tachtigjarige oorlog tegen het noorden kwam de dreiging uit het zuiden met Lodewijk XIV. Boeren smeekten voor de kwijschelding van hun pacht. De kerk van Westkapelle werd niet meer volledig opgebouwd. Het schip (het westelijke deel) werd afgebroken. Wel werd het middeleeuwse interieur vervangen door een barokinterieur: de contrareformatorische kerk had nood aan een biecht- en preekstoel.

In 1664 of 1675 verwoestte een brand, die begonnen na een blikseminslag, de kerktoren. De achthoekige ondertoren werd, na veel discussies over de betaling en de subsidies in 1701, terug opgebouwd, maar de torenspits niet. Scheepvaart op het Zwin was immers al lang stilgevallen. De romp van de vieringtoren – op het kruis van het schip en de zijbeuken, i.p.v. op de westkant, zoals de meeste Zwintorens – werd zo één van de vele kerktorens met een plat dak in de Zwinstreek. Het verhaal dat daar vuur op werd gestookt om als vuurtorens te dienen zou begin 20ste eeuw bedacht zijn door pastoor Juliaan Opdendrinck. Het is trouwens larie: schepen voeren niet in het donker en vuur stoken op een kerktoren te midden van een dorp met houten huizen was brandgevaarlijk.

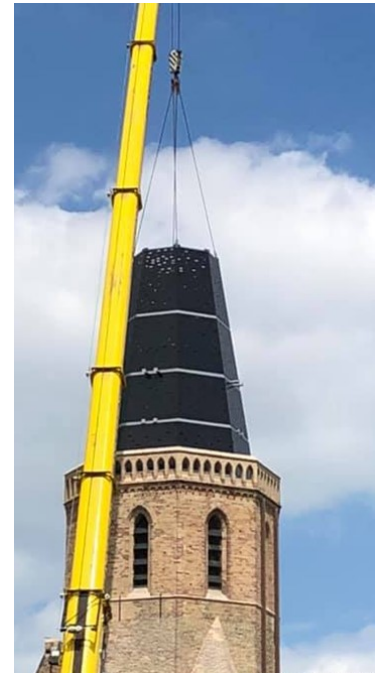

De kerk tussen 1675 en 1909, vóór de toevoeging van het neogotische westelijk deel in 1905 en de torenspits.

Door de grote bevolkingsgroei in de 19de eeuw moest de kerk worden vergroot. Architect Alphonse De Pauw ontwierp in 1902 de uitbreiding: in het westen kwam een schip met drie beuken die alle drie even hoog waren, m.a.w. een hallenkerk [zoals in Damme]. Bovendien zette hij een spits op de toren. Aanvankelijk werd voor een eerder stompe toren gekozen, volgens de verhoudingen van de gulden snede ($2/3$ voor het gebouw, $1/3$ voor de toren), maar uiteindelijk kwam er een spitse toren zoals voorzien in de plannen van 1405. De vermaarde historicus Karel De Flou had die plannen ontdekt in het archief van Ieper. Jammer gingen die verloren in de Eerste Wereldoorlog. Er zou nog een exemplaar van de plannen [of was het een bestek?] geweest zijn in Sint-Anna Ter Muiden, maar dat is nog niet opgedoken. De reconstructie van de torenspits na de brand van 2013 is qua vorm geïnspireerd op de bouwfoto's van de toren van begin 20ste eeuw, maar uitgevoerd in eigentijds materiaal: stalen platen i.p.v. leien.

Uitzicht kerk tussen 1909 en 2013: met nieuw schip en spitse toren.

De torenspits tijdens de bouw van 1905, de brand en de reconstructie; de horizontale banden in de nieuwe spit verwijzen naar de houten dakstoel uit 1905.

Bij de opgraving werden 53 complete skeletten in situ gevonden en een knekelput met honderden beenderen. Die laatste kwamen uit de graven die bij de bouw van begin 20ste eeuw gedumpt waren. Bij de huidige bouwcampagne werd er veel respectvoller omgesprongen met de menselijke resten. Onder burgemeester Lippens maakte de gemeente zelfs 30.000 euro vrij om het DNA van de 53 geraamtes na te gaan. Dat zal gebeuren aan de KUL. Nu al weet schat men het oudste skelet van rond 1080, dus een generatie voor de eerst gekende vermelding in 1110. Nabij het altaar lagen twee geraamtes naast elkaar in een stenen graf. De houten kisten waren volledig verdwenen, maar de stenen boordjes waarop ze rustten zijn behouden. Het was een echtpaar : het vrouwelijke geraamte heeft een duidelijk breder bekken dan het mannelijke. Aan de hand van het kleinere formaat bakstenen en de geschilderde kruisen op de wand, kon het graf in de 17de eeuw gedateerd worden. De dekstenen waren evenwel gerecupereerd

van vorige rijke stinkers: één uit 1504 en één uit 1625. Hergebruik van grafstenen was heel gebruikelijk: ze werden gewoon omgekeerd.

Grafplaat uit 1504 omgekeerd herbruikt in de 17de eeuw.

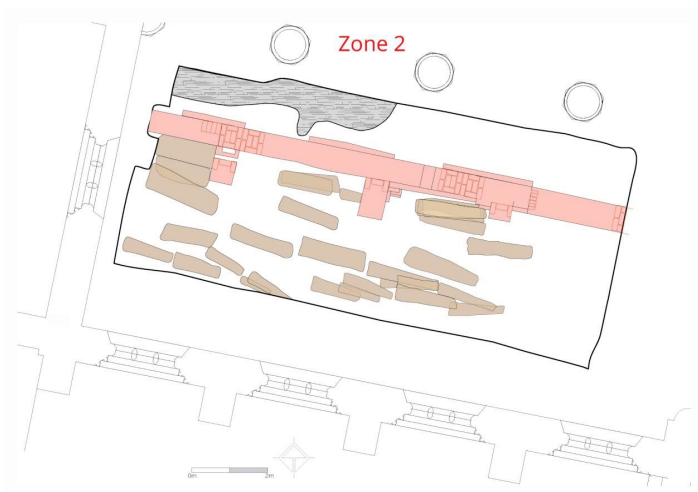
Het koppel was rijk want ze konden een plaats dicht bij het heiligste van de kerk betalen. Doden moesten binnen de 48 uur begraven worden. In een tijd zonder plastic of ander luchtdicht materiaal verspreidden de graven een lijkgeur. Enkel rijken kregen een plaats in de kerk. Vandaar de naam 'rijke stinkers' en de wierook om de stank te verdrijven. Nog een weetje: gewone stervelingen worden begraven met de voeten naar het oosten, de heiligste plaats in de kerk, daar waar de zon opkomt - opdat ze op het Laatste Oordeel uit hun graf kunnen opstaan en meteen in de goede richting kijken, maar pastoors worden omgekeerd begraven opdat zij dan hun kudde kunnen overzien. De opgraving in het koor, bij het altaar, waar dit graf gevonden werd, was beperkt.

In het schip waar er meer werken plaatsvonden werd een grotere oppervlakte van 84m² onderzocht (de zgn. zone 2). In dit westelijke deel waar de WC's en de berging van de gemeenschapszaal werden ingericht deed men een grote verrassing: de blootlegging van de zuidmuur van het 13de-eeuwse schip. De muur met 3 steunberen was opgetrokken uit grote bakstenen, moefen. Op basis van het formaat (29 x 14,5 x 8 cm) kunnen ze gedateerd worden in 1250. Aan de noordzijde stond wellicht een identieke muur en daartussen (in het verlengde van de pijlers van de vieringtoren) stonden de zuilenrijen van deze 13de eeuwse bouw. Ze staan in stippenlijn op deze reconstructietekening.

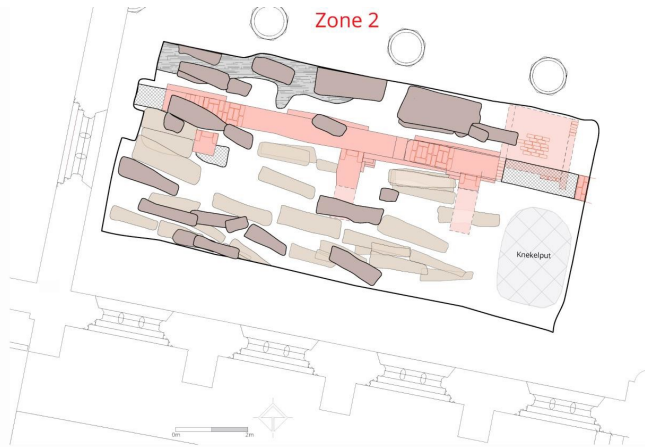

Hoever dit schip - bestaande uit een middenbeuk en twee smallere (lagere?) zijbeuken - reikte, is niet nagegaan. Er werd immers niet buiten de kerk opgegraven. Het 13de eeuwse gotische kerkship was smaller dan het neogotische dat begin 20ste eeuw werd gebouwd. In 1641, na de godsdiensttroebelen werd de kerk herbouwd en ingekort: het schip werd afgebroken en dus schoten er enkel de dwarsbeuken en het koor over. Wellicht was er niet genoeg geld om heel de kerk te onderhouden en was dat ook niet nodig omdat er minder parochianen waren dan in de middeleeuwen. [Dit was althans de reden waarom in Damme in 1725 het schip van de OLV-kerk werd afgebroken. De zuilenrij werd in Damme wel behouden om de massieve westtoren te stutten want die heeft op de oostzijde geen steunberen.]

De 53 skeletten werden gevonden in deze zone 2. Dieper in de put, ter hoogte van de basis van de stenen muur, en ten zuiden van deze zuidmuur lagen de middeleeuwse graven. Ze lagen dus buiten de kerk op het kerkhof. Op basis van ringgespen konden twee gaven gedateerd worden tussen 1250 en 1400. Het oudste skelet is begraven tussen 1080 en 1160. Deze bijzetting moet dus tot een oudere kapel behoord hebben op dezelfde plaats (1075-1080).

Op een hogere laag lagen graven uit de periode 1640-1902. Hier vond men textielresten van een lagere geestelijke van omstreeks 1830-1850. Op deze laag lagen de graven zowel ten noorden als ten zuiden van de muur, want nu was heel dit terrein kerkhof vermits het schip was afgebroken.

De archeologen ontdekten diep in de bouwput een verkleuring van de bodem. De samenstelling van de grond wijst naar sporen van restgeultje, een zijtak van een zeegeul die aan getijden onderhevig was. Dit is een spoor van het oorspronkelijke landschap dat vanaf 8ste eeuw geleidelijk was beginnen verzanden. Dit toont eens te meer aan dat de naam Waeskapelle – de oorspronkelijke naam van Westkapelle – verwijst naar ‘waas’, natte grond, in dit geval schorregebied. De naam komt dus niet West-kapelle, een kapel ten westen van Oost-kerke. Het is trouwens opvallend dat plaatsen dicht bij de kust de suffix -kapelle (Westkapelle, Ramskapelle) dragen en de plaatse verderop eindigen op kerke: Oostkerke, Koolkerke en Moerkerke. Oostkerke komt overigens van Oskerke, d.i. kerk in de oos of oze (slijkgrond), [maar Moerkerke zou niet komen van ‘kerk in een moeras’, maar wel van een ‘kerk in een moer’ en een moer was een veenontginningsgebied: het rechtlijnig stratenplan van Moerkerke verwijst nog naar de systematische ontginning van het veen om het te drogen tot turf om het te stoken.]

Caroline Terryn

Titel ‘Landschapspark’ erkent unieke troeven en biedt ruggensteun voor dynamische Zwinstreek

Met de titel staat de Zwinstreek in het rijtje van de eerste 4 Nationale Parken en 5 Landschapsparken in Vlaanderen. De Zwinstreek-partners, die in mei en als basis voor deze erkenning hun toekomstplannen indienden, zijn erg verheugd. De Zwinstreek is van nature een erg dynamisch gebied en het enige kust- en poldergebied. De financiële steun die volgt, is een welgekomen impuls voor een gebied met unieke troeven en een rijke traditie van grensoverschrijdende samenwerking.

De Provincie West-Vlaanderen, de steden en gemeenten Brugge, Damme, Knokke-Heist, Maldegem, Sint-Laureins, Sluis en de Provincies Oost-Vlaanderen en Zeeland dienden op woensdag 31 mei 2023 de kandidatuur voor de Zwinstreek in voor een erkenning door de Vlaamse overheid als Landschapspark. Daarvoor is een landschapsbiografie van de Zwinstreek opgemaakt, het masterplan Landschapspark Zwinstreek (2024 – 2047) en het Operationeel Plan 2024-2029.

Erkenning voor kwaliteiten

De titel is een erkenning van de unieke kwaliteiten van het gebied. De Zwinstreek onderscheidt zich van de andere parken door haar ligging aan de kust en grensoverschrijdend gebied. Heel veel landschappelijke structuren verwijzen naar een rijke geschiedenis in relatie tot de zee. De historische Zwinbedding bood in de late middeleeuwen niet alleen een toegang tot de zee en tot handelsrelaties in heel Europa. De Zwingeulen structureren het landschap dat door inpoldering gewonnen werd op zee. In tijden van klimaatverandering denken we dat een dergelijk landschap met een uiterst maakbaar watersysteem ook een troef is voor de toekomst.

Gedeputeerde en voorzitter van de stuurgroep, Jurgen Vanlerberghe: “Ik vind de Zwinstreek zonder enige twijfel één van de mooiste Vlaamse regio’s. Ik ben dan ook erg blij dat de Zwinstreek het keurmerk

‘Landschapspark’ mag dragen. We kunnen nu samen aan de slag om het gebied nog aantrekkelijker te maken voor de eigen inwoners en uiteraard ook voor de vele bezoekers uit binnen- en buitenland.”

De erkenning brengt ook een structurele financiële stroom naar de streek, om verschillende projecten en initiatieven vorm te geven, in uitvoering van het masterplan. Het gaat hierbij om projecten die de zoetwaterbevoorrading voor mens, landbouw en natuur verzekeren, het mee zichtbaar maken van de erfgoedsites zoals de Staats-Spaanse linies, het ondersteunen van innovatieve en streekelijke landbouw en de ontwikkeling van een netwerk van 4 grote onthaalpoorten voor het landschapspark.

Het parkbureau

Naast de concretisering van een eerste pakket van projecten en het bijeen brengen van financiering, zal ook werk gemaakt worden van een samenwerkingsverband: het zogenaamde parkbureau. In het geval van de Zwinstreek wordt dat een grensoverschrijdende samenwerkingstructuur, met een algemene vergadering en een bestuursorgaan. Naast de gemeenten en de provincies, de huidige gebiedscoalities en de initiatiefnemers, zullen ook andere overheden en streekorganisaties actief in landbouw, natuur, waterbeheer, recreatie en erfgoed met een vertegenwoordiging kunnen participeren.

De partners willen zo de jarenlange traditie van (projectmatig) samenwerken in de streek, structureel verankeren voor de toekomst. Aan de erkenning als landschapspark is een jaarlijkse financiering van ruim 600.000 euro gekoppeld. *Het Zwinstreek-netwerk wordt momenteel gevormd door de steden en gemeenten Brugge, Damme, Knokke-Heist, Maldegem, Sint-Laureins, Sluis en de Provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland. De kandidatuur tot erkenning als Landschapspark wordt gesubsidieerd in het kader van de projectoproep Landschapsparken, in opdracht van de Vlaamse Overheid. Meer info via www.west-vlaanderen.be/landschapspark-zwinstreek*

Tredkraan van Brugge op het portret van Jan van Eyewerve door Pieter Pourbus, 1551. Musea Brugge.